

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

STUDIER

TIL

DANSK MEDICINALHISTORIE

AF

KRISTIAN CARØE

UDGIVET MED UNDERSTØTTELSE AF
DEN GREVELIGE HJELMSTJERNE-ROSENCRONESKE STIFTELSE

KØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI

1912

Stadsfysikatet i København.

1636—1858.

DET første spor til ansættelse af en stadsmedikus i København fører langt tilbage men stopper også hurtigt op. Det findes i Resen's samlinger til Københavns historie i rådstuearkivet, i et kort afsnit om stadsfysici, som indledes med følgende skrivelse fra Frederik I til første borgemester og råd:

Frederik med Guds nåde Danmarks, Venders og Goters konning. Vor gunst tilforn. Vider, at som i selv vel kunne formærke, at i selv, eders borger og menig mand der omkring eders by storligen behøver en doktor og apoteker at bo udi eders by, som i og de besøge kunde udi sygdom og krankhed, da efterdi at der er nu rum og plads udi Gråbrødrekloster udi eders by for sådan lejlighed, thi bede vi eder og ville, at med allerførste udlægge nogen bekvemme rum og plads udi forskrevne Gråbrødrekloster, som en doktor og apoteker alle tid bekvemmelig kunde have deres våning og værelse udi, eder selve og den menige mand til gavn og bedste. Her forlade vi os visseligen til og lader det ingenlunde. Skrevet på vort slot Gottorp torsdagen næst efter St. Antonii Abatis dag (c: 19. Jan.) år 1531.

Om magistraten har opfyldt kongens ønske, er usikkert; nogen læge vides ikke at være bleven ansat, men Pontoppidan meddeler i Origines Hafnienses, at der under Frederik I og Christian III var apotek i Gråbrødrekloster.

Der går så omtrent 100 år, inden Resen atter kan fortælle om en stadsmedikus i København og om den første da kun disse ord:

„Stadsmedici, så vidt jeg har kunnet finde, var disse:

Doktor Scheel, som siden sig herfra på andre steder har begivet.“

Det er kun meget lidt, der vides om Joakim Scheel; han var født i Rostock og bleven dr. med. der 23. Marts 1625; han er rimeligvis kommen til København 1635, da han blev immatrikuleret 11. Juli; senere var han stadsfysikus til 1639, uden at det dog har været muligt at skaffe nærmere oplysning om hans ansættelse og fratræden; men han har vistnok været det i Dec. 1636, da Christian IV gav ordre til, at der skulde leveres dr. Scheel nogle af de syge børn i børnehuset, at han derpå gør sin prøve; det er dog næppe, som tidligere antaget, ham, om hvem Christian IV skriver, at han kurerede børnene således, at de efter hinanden kom i kirkegården, men derimod vistnok Ambrosius Rhodius, der var læge ved børnehuset Juni 1636—Juni 1637.

Efter Scheel's bortrejse 1639 meddeler Resen, at den senere så bekendte Otto Sperling blev stadsfysikus 4. Juni 1639, antagen dertil „af borgemester og råd efter Korfits Ulfeld's, da statholders, rekommandation; som årligen af stadens kæmner bekom til løn 200 rdl., hvilke han fik udi fire år“.

Heller ikke om denne udnævnelse har det været muligt at finde andet end Resen's udtalelse; og mærkeligt nok omtaler Sperling i sin ellers så omhyggelige selvbiografi heller ikke direkte eller i kronologisk orden, at han fik en sådan udnævnelse; muligvis fordi han hurtigt blev afskediget efter en strid med den ansete borgemester Jakob Mikkelsen, hvilket fremgår af selvbiografien (Birket-Smith's udgave s. 125—27).

Sperling fortæller her, som i almindelighed uden årstal, om uenigheden mellem Christian IV og Ulfeld og deres derefter følgende forsoning, og det må da have været i 1644: „Herover glædede den ganske stad sig igen uden alene hans fjender. Også borgemestrene kom op for at lykønske ham, da dog ingen af dem havde besøgt ham i hans nødstand. Han gav dem også at forstå, at det fortrød ham, at de havde opsagt mig min tjeneste. Borgemesteren Jakob Mikkelsen vilde indvende, at deres ringe intrader ikke tillod dem at holde en medikus. „Hvad?“ sagde hr. rigens hovmester, „jeg har forbedret eders intrader med mere end 2000 rdl. om året; jeg ved hel vel, hvo der er årsag heri“. Årsagen

var han selv, Jakob Mikkelsen; thi da vi engang skulde følge en brudgom til kirken sammen, talte han mig til med de ord: „H. Doctor, I fortæncker Eder icke, dersom ieg træder ind for Eder“¹⁾. Jeg svarede: „Herr Bormester, I fortæncker Eder wel icke sielff, dersom jeg tager min Platz der, som ieg bør at tage.“ Som vi nu skulde gå med brudgommen, søgte Mikkelsen at træde ind foran mig, men jeg var ham for hastig og tog min tilbørlige plads og vendte mig om, idet jeg sagte sagde til ham: „H. Bormester, der falder Eders Gang, bag efter mig.“ Det fortrød den gode herre. Men han har vel siden lært bedre, da hr. rigens hovmester igen kom frem og bebrejdede ham hans handling, thi han lod mig under hånden ved Joh. Braem²⁾, min landsmand og meget kære og fortrolige ven, give at forstå, at når jeg begærede det, kunde jeg vel få tjenesten igen. Jeg svarede Joh. Braem: „Vil i vel råde mig dertil? Jeg beder jer, sig den hoffærdige borgemester, som har søgt at affrontere mig in actu publico og siden har tænkt ydermere at affrontere mig, at jeg ved Guds nåde endnu har så mange midler, at jeg kan leve uden den ringe indtægt fra dem, og at jeg ikke vil sælge min frihed for hans stoltheds skyld. Jeg beder jer, gentag mine ord for ham, men har i betænkelighed derved, så vil jeg vel lade ham det vide ved en højere person.“ Ak, min kære Mikkelsen var siden så ydmyg, når vi mødtes ved slige lejligheder, at han ingensinde bød sig til at træde ind foran mig. Ja, jeg kunde ikke undlade engang, da vi fulgte en brudgom, at sige til ham: „Vil hr. borgemesteren ikke tage sin plads?“ Han blev rød og turde ikke svare. En rum tid derefter blev han syg og lod kongens medikus, dr. Jakob Fabritius kalde til sig, men da sygdommen blev ved, kaldte han også mig. Men jeg lod ham svare, at nu skulde han skikke bud til sin stadsfysikus. Men nok om denne materie.“

Da Jakob Mikkelsen døde 25. Aug. 1644, passer angivelsen om, at Sperling var stadsfysikus fra 1639 i 4 år, altså til ind i 1643, jo godt med det her meddelte.

Fra Sperling's afskedigelse c. 1643 indtil Kölichen's ansættelse 1668 vides det ikke med sikkerhed, at der har været nogen stadsfysikus i København. Det synes dog, at der i 1645 har været tale om at ansætte prof. med. Simon Paulli, thi 9. Aug. 1645 skriver Christian IV til rigsrådet, at efterdi man

¹⁾ Findes således og senere i den i øvrigt på tysk skrevne selvbiografi.

²⁾ Bekendt handelsmand i København, f. 1595, d. 1646. Han var ligesom Sperling født i Hamborg.

plages hver dag af dr. Simon Paulli's adherenter, at han må være byens fysikus, da skal rigens råd om samme lejlighed lade mig vide deres betænkning; og 4. Okt. 1645 fik de medicinske professorer Thomas Fincke og Ole Worm samt borgemestrene Hans Nikkelsen og Hans Nansen brev om dr. Simon Paulli:

Eftersom vi nådigst er til sinds en stadsfysikus her i vor købstad København at lade forordne, som med apotekerne her sammesteds kunde have inspektion og ellers forrette, hvis en fysikum tilkommer, og vi nådigst kommer udi forfaring, os elskelig dr. Simon Paulli, professor her udi universitetet der til af en del [af] borgerskabet skulde foreslås; thi beder vi eder og nådigst vil, at i bemeldte Simon Paulli og samtlige apotekere her udi byen for eder ind fordrer og forfarer, hvorledes der bedst om bemeldte Simon Paulli årlige besolding kan blive mellem dem akkorderet, hvorom i os siden eders underdanigste resolution haver at gøre.

Rimeligvis er sagen strandet på S. Paulli's fordringer om „besoldingen“; i et par breve fra Dec. 1645 og Jan. 1646 skriver Ole Worm til Henrik Küster, livmedikus hos tronfølgeren, Prins Christian, at Paulli havde forlangt „pro physicatu“ af de københavnske apotekere et årligt salarium af 500 rdl. og desuden medikamenter til sin familie, papir, blæk m. m., en fordring, som apotekerne afslog som noget uhørt, da de ikke havde anmodet om „physicus civitatis“ hjælp eller trængte til den.

Nogen bestalling for Simon Paulli som stadsfysikus er da heller ikke hidtil fundet, og det er derfor mest sandsynligt, at han ikke er blevet eller har fungeret som stadsfysikus.

Hvis Simon Paulli imidlertid har været stadsfysikus i tiden efter 1643, er han i alt fald fratrædt senest i 1664, thi da blev stillingen tilbudt provinsialmedikus i Kristiansstad og Bleking Jens Foss, senere højesteretsassessor, som det fremgår af følgende udtalelse i hans selvbiografi:

„Anno 1664, som Gud havde i April hjembefordret til sig min gode sl. moder, for hvis skyld jeg mig der i landet (∴ Skåne) merendels opholdt, blev jeg efter hans kongl. may.^{tis} sl. og højlovlig i amindelse Frid. tertij befaling af hans excellence hr. Han-

nibal Sehested så og hans højærværdighed erkebiskoppen d. Hans Svane fordret at indstille mig her i byen at antage den mig allernådigst destinerede statsfysici bestilling, ikke uden et anselig årligt salario. Hvilken allernådigst befaling med skyldig underdanighed at efterkomme jeg straks resignerede den mig anbetroede medici provincialis charge i Kristiansstads len og Bleking, og forføjede mig hid til byen min allernådigste herres vilje at efterkomme, hvortil jeg foruden min medfødte pligt så meget des mere fandt mig befunden, som jeg på 5 års tid i min ungdom havde af hans kongl. may^{tis} hr. faders C 4 liberalitet haft min fri underholdning og information på Sorø og var derfor og skyldig at employere mit ringe talent i hans kongl. may^{tis} tjeniste.

Mens som der samme tid indfaldt noget sært, hvorved dette dessein blev forhindret, sluttede jeg med fornemme venners råd at begive mig til Randers i Jylland, helst efterdi jeg af den fornemste adel og andre fornemme godtfolk, som sig der i og omkring byen opholde, blev dertil indstændeligen ombedet og formanet, og ankom jeg der til byen in Novembri samme år 1664.“

Hvad det var for „noget sært“, der indtraf, vides ikke; muligvis har det været det altid vanskelige pengespørgsmål, der yderligere har forhindret ansættelsen af en stadsfysikus indtil 1668.

Som den tredje (og for ham den sidste) i rækken nævner Resen som stadsfysikus Caspar Kölichen, den første, hvis ansættelse kendes i hele dens ordlyd og som vides at have fået sin bestalling kongelig konfirmeret, således som det var blevet skik efter enevældens indførelse. Først fra 1668 kan der således med fuld sikkerhed tales om et stadsfysikat i København; men ikke engang fra den tid har der uafbrudt været en stadsfysikus.

I rigsarkivet findes såvel magistratens bestalling 19. Februar 1668 som den dermed enslydende kgl. konfirmation 15. Juni 1668:

F. 3. gøre alle vitterligt, at eftersom hos os underdanigst ansøges og begæres vores nådigste konfirmation på efterfølgende os elskelige præsident, borgemestere og råd her i staden deres til os elskelige, hæderlig og højlærd d. Caspar Kollichen gifne bestalling lydendes ord efter andet som følger: Præsident, borgemestere og rådmænd udi den kongelige fri rigs- og residensstad København gøre vitterligt at have forordnet og antaget, såsom vi herved for-

ordne og antage hæderlig og højlærd mand Casparem Kollichen, medicinæ doctorem og practicum til en physicum og ordentlig medicum i denne stad, udi hvilken hans officio han skal forpligt være denne stads bedste i alle måder efter sin profession og bestillings games at søge og med samtlige apotekerne her i staden have flittig indseende og foruden den generalvisitation, som han med hofmedicorum, professorum og hersammesteds praktiserende medicinæ doctorum deres hjælp og udi deres nærværelse, hver halve år gøre en particulier visitation om alting sig ret og som det sig bør forholder. Haver han og derhos flittig tilsyn at have, at recepterne stedse lidelig takseres og af apotekerne sælges, så ingen derudi imod billighed besværges, alle empirici, kvaksalver og deslige, som deres profession ej vedkommer, imodstå og hindre, hvorudi hannem af magistraten al tilbørlig assistens ervises skal. Ved bartskeeramtet udi denne stad skal han, når nogen ung mester eksamineres, hos være og ellers have indseende med, at enhver af bartskeerne, hvis dennem vedkommer, iagttager og ej gør medicis practicis nogen indgreb i deres kurer, mens allene, med hvis deres profession vedkommer dem befatter; samt om nogen sig derimod skulde forgribe, skal han tiltænkt være slig disordre magistraten at tilkendegive. Fremdeles skal han udi grasserende sygdomme såvelsom udi pesttid (hvilken Gud dog nådeligen afvende vil) være og blive til stede her i staden og sig imidlertid ej nogensteds herfra begive og meddele dem hjælp og råd, som det begærer, dog at enhver patient hannem for sin møje tilbørlig belønner. Haver d. Caspar sig end hos magistraten at anmelde og forlov erlange, når udi sunde tider hannem kan tilfalde årsag på nogen tid af staden at udrejse. For sådan velbemeldte d. C. Kölchs's bestilling, besværing og opvartning vel billigen hannem straks en årlig pension af staden tillægges skulde, men efter at byens itzige middels tilstand det ej kan fåle, skal dog dertil med tiden forblives tiltænkt, og det så snart stadens vilkår det kan medføre. Meden når efter Guds vilje svage eller smitsomme syges tider kunde indfalde, da skal han straks fra den tid hannem årlig visse pension af stadens kærner gives og betales, så længe slig svage tider varer, beregnet 200 rdl. årlig, foruden hvis hannem især som forberørt gives, for hvis kur og opvartning han enhver isærdeleshed bevisende vorder. Udi alt forskrevne samt alt andet forskrevne, hans bestilling kan medføre og games være, haver velbemeldte d. Casper Kölck sig troligen og flittigen at forholde og derudi sit embedspligt således at observere, som han agter at forsvare og det hannem selv til ære og respekt kan geråde. Hvilken bestilling fra dato skal angå og således kontinuere, så længe velbemeldte d. Casper Kölich samme bestilling tilbørligen forvalter

og betjener. Des til vitterlighed under vores herunder trykte stadssekret. København den 19. Februarji anno 1668.

Da ville vi foreskrevne bestalling udi alle des ord, klausuler og punkter, eftersom den heroven indført findes, nådigst have konfirmeret og stadfæst, så herved konfirmerer og stadfæster. Hafniæ d. 15. Junij anno 1668.“

Det er første gang, at de pligter nævnes, der påhvilede stadsfysikus, egentlig en instruks, der først 145 år senere — 1813 — blev erstattet med en ny. I disse 145 år er det en selvfølge, at stadsfysikatet gennemgik en stadig udvikling, og at der derfor, alt som tiden krævede det, blev pålagt stadsfysikus en række ny pligter, der i det følgende så vidt muligt skal blive fremdragne for hver enkelt fysikus' vedkommende.

I de 19 år, Kölichen var stadsfysikus, var det ikke mange ny pligter, der blev pålagt ham, men i hans tid blev givet medicinalforordningen 4. Dec. 1672, som endnu til dels er gældende.

I denne forordnings § 14 hedder det: „Enhver apoteker skal altid have dygtige og forfarne svende, en eller flere efter fornødenhed, og skulle de, førend de annammes i apoteket, forevise deres testimonia til decanum facultatis medicæ eller stadsfysicum og love dem med hånd og mund, at de deres recepter, som af medicis approbatis præskriberes, flittelig og trolig ville præparere“; og i § 18 om apotekertaksten: „Ellers skal stadsfysikus i København og medici ordinarii i de andre stæder flittig sig erkyndige om de stigende og faldende varers kurs til Amsterdam og Frankfurt, på det taksten derpå efter forandring kan rettes den gemene mand til nytte.“

I nær forbindelse hermed står det, at det ved kgl. brev 14. Dec. 1686 blev pålagt Kölichen i forening med fakultetet at fremkomme med en betænkning om „en vis anordning mellem apotekerne og sukkerbagerne såvelsom urtekræmmerne og adskillige andre her sammesteds, som sig for materialister og destillatorer udgive, at måtte gøres om, hvad specier af apotekertaksten dennem kunde tillades at handle med.“

Dette endnu stående stridsspørgsmål træder her første gang offentligt frem og venter endnu på sin løsning.

Desuden blev ved kvæsthusets fundats pålagt stadsfysikus tilsyn med de kvæstedes behandling og pleje:

„§ 6. De kvæste, så længe de ej endnu ere helede, skulle spises efter landtaksten, og skal vores deputerede med de tvende borgere drage tilbørlig omsorg og sådan anordning gøre, at deres mad bliver forbedret og forandret, og at de altid god, varm, fordøjelig og dennem tjenlig mad bekommer, hvorfor de og tilligemed stadsfysico en spisetakst til hver dag skal opsætte.

§ 11. Den chirurgus eller de, som til de kvæste at kurere eller opsigt med dennem at have bliver antagen, skal være vel in anatomia erfaren, for at de kvæste formedelst deres uvidenhed ej ilde skulle medhandles eller blive forsømede, og skal denne stads fysikus særdeles med dennem have opsigt og følge med bem. chirurgus, naar nogen lem formedelst indfaldende nød og årsager af de kvæste må opskæres, for at raadføre dennem i sådanne tilfælde og erindre dennem, om hvis hannem synes derved bør i agt at tages, for hvilken hans umage vi efter tiden og mængden af patienterne hannem å parte gage allernådigst vil tillægge, og desforuden selv betale, hvis medikamenter dertil efter bem. stadsfysici opskrift og attest kan behøves og forbruges, hvorfor og alle recepter af hannem skulle underskrives, om de ellers apotekeren skulle vorde godtgjorte.“

Af Kölichen's bestalling fremgår det, at der ikke var lovet ham nogen fast årlig gage som stadsfysikus, men det synes dog, som om han snart har fået en sådan, idet der i et bevaret kæmnerregnskab fra 1673 findes opført som lønning til stadsfysikus Kölichen 150 sletdaler; det stemmer også med, når Resen skriver, at der fra 16.. blev ham årligen forundt 100 rdl.¹⁾: „eftersom han skal være forpligtet at blive her i staden i pest og smitsom sygdomstid og tjene byen med besigtigelse og andet, hvad forekomme kan, hvorudi staden kan behøve hans tjeneste.“ For „hans opvartning ved søetatens syge“ vides Kölichen i alt fald i 1683 at have fået 100 rdl.

Det synes af det følgende at fremgå, at det er denne løn, der har trykket stadens kasse så stærkt, at der efter Kölichen's død 30. Deb. 1687 ikke blev givet ham nogen efterfølger.

Savnet af en stadsfysikus har dog vistnok snart gjort sig gældende og må til sidst have været følt så stærkt, at Johan Eichel, som det synes af egen drift, søgte om at blive stadsfysikus 8. April 1698.

¹⁾ En sletdaler = 4 mark, en rigsdaler = 6 mark.

„Eftersom eders kongl. maj. haver båret den allernådigste milde omhu for sine undersåtter og indvånere i København, at staden ved en physico tilforn har været forsynet, hvilken funktion i nogle år har været vakant og derudover sig adskillige misbrug uformærket indsneget, som have draget skadelige konsekvenser efter sig, lægevæsenet til største nachdel, hvorom de, som imidlertid har lært i den daglige praxi allerbedst kunne bære vidne, altså falder til eders kongl. maj.^{ts}. min allerunderd. bøn og begæring, at dette mit til den algemene stadens bedste hensigtende forslag i nåde må optages, og jeg som eders maj.^{ts} indfødte arveundersåt med den ære må benådes stadsfysici embede at erlange og betjene udi allernådigste konsideration, at jeg allerede i nogle år haver forestået garnisonsmedici embede her i staden uden noget vederlag og derved måt ustanden adskillige viderværdigheder, slig kongl. nåde ikke aleneste skal opmuntre mig til at forrette samme tjeneste med al tilbørlig flid og troskab, men jeg endogså med bønner til gud, den allerhøjeste læge skal anholde for eders kongl. maj.^{ts} langvarige sundhed, lykkelige regering og al kongl. selvbehagelig velstand, forblivende med allerunderd. respekt“ o. s. v.

Magistraten, der blev spurgt, svarede 8. Juli 1698:

„At vi ej andet kan befinde, end at det jo var vel fornøden, at denne by med en stadsfysikus blev forsynet, hvis tjeneste kunde employeres til den gemene mands kur og assistance såvelsom også udi adskillige andre tilfælde, mens besynderligen udi svagheds tider såsom dette forår haver haft udseende til; mens årsagen, at vi ej hidtildags haver, som tilforn er sket, antaget nogen anden dertil udi den afgangne doktor Kølliches sted, har været, at staden er nødtørftig og har både store renter årlig at aflægge såvelsom også andre uforbigængelige udgifter, hvorfor vi haver haft betænkende derved. Mens såsom supplikanten ej prætenderer nogen belønning, altså indstiller vi sådant hans ansøgning til hans kongel. maj.^{ts} egen allernådigste villie og disposition, forblivende med allerunderdanigste respekt“ o. s. v.

En ny stadsfysikus blev da også ansat; dog blev det ikke Eichel, men Philip Hacquart, som 25. Marts 1699 fik bestalling, uden at det kan ses hvorledes eller hvorfor. Muligvis har her kongens indflydelse gjort sig gældende til fordel for Hacquart som søn af den ved hoffet ansete livkirurg og bartskær ved Holmen Philip Hacquart den ældre, der var død i 1698; måske kan man også i dette forhold se grunden til, at der i bestallingen gives Hacquart rang med livmedici. At familien Hacquart må have forstået at gøre sig gældende, frem-

går også deraf, at ikke alene faderen, men også sønnerne, af hvilke den yngste, Christian Vilhelm, der senere bliver omtalt, var en anset fødselshjælper, nåede vidt frem, skønt de tilhørte den katolske tro.

„C. 5 gøre alle vitterligt, at vi allernådigst haver beskikket og forordnet så og o. s. v. os elskelig doktor Philip Hacquart til at være stadsfysikus i vores o. s. v. København. Thi skal han være os o. s. v. Udi særdeleshed skal han alle og enhver, som hans tjeneste kunde behøve og begære, med største flid og vindskibelighed for billig betaling opvarte og betjene, så og tilbørligen rette sig efter vores om doktore og apotekere allernådigst udgivne forordning, såvidt den hannem kan vedkomme, og ellers i det øvrige sig således skikke og forholde, som det sig en ærekær og oprigtig stadsfysikus egner og vel anstår og herved agter at ansvare og bekendt være efter den ed, han os derpå allerunderdanigst gjort og aflagt haver. Her foruden have vi og allernådigst for godt befundet at bevilge og anordne, så og o. s. v. at bemeldte dokt. Philip Hacquart må og skal herefter udi alle samkvemme nyde og have sin rang udi sæde og gang med vores livdoktorer efter vores senest om rang allernådigst udgangne forordnings videre formelding.“

I de 11 år Hacquart var stadsfysikus, blev, foruden et par mindre væsentlige hverv vedrørende en strid mellem bartskærere og badere og oprettelsen af et apotek på Kristianshavn, kun pålagt ham et betydningsfuldt hverv (og det udførte han ikke), idet han 10. Okt. 1704 fik ordre til sammen med overmedikus ved kvæsthuset (en stilling, der altså ikke mere var forbunden med stadsfysikatet) J. de Buchwald, enkedronningens livkirurg J. P. Prescheur og magistraten at afgive betænkning om eksamination af jordemødrene, som dog ikke blev efterkommet.

Hvorfor Hacquart i 1710 er fratrædt stadsfysikatet, vides ikke; muligvis har han været svag og gammel, muligvis har den stærkt truende pestfare krævet en yngre og mere energisk mand. I hvert fald fik, efter 12 års ventetid, Johan Eichel 22. Sept. 1710 bestalling som stadsfysikus med samme ordlyd som Hacquart dog uden tilføjelse af rang med livmedici; men til gengæld fik han under samme datum bestalling som viceborgemester (med ascension til borgemester og indtil da

rådmandsløn) og „rang udi sæde og gang med borgemestrene i København“.

Det var under meget bevægede og vanskelige forhold, at Eichel var tiltrådt; pesten truede fra søsiden og brød kort efter ud i Helsingør, hvorfor Eichel 3. Dec. 1710 sammen med viceborgemester Grundt¹⁾ og apoteker Scharffenberg fik ordre til at begive sig til Helsingør for at undersøge forholdene der. Til København nåede pesten først henimod Juni 1711, helt sikkert kan tidspunktet ikke angives, men i begyndelsen af denne måned var den i alt fald fuldtud konstateret, og 12. Juni 1711 blev Eichel beskikket som præses i en til pestens bekæmpelse oprettet sundhedskommission, i hvilken stilling der senere blev lagt en del forskellige hverv på ham, som her ikke nærmere skal omtales; kun skal fremhæves, at Eichel's energiske virksomhed i de måneder, smitsoten rasede, på en tid, da det endnu fandtes i sin orden, at lægerne flygtede, når pest indfandt sig, har gjort ham fortjent til særligt at mindes mellem hovedstadens stadsfysici, af hvilke ingen hverken før eller senere har været stillet over for så fortvivlede forhold.

Som tidligere omtalt var paabudet om at fremkomme med forslag om eksamination af jordemødrene ikke blevet efterkommet; Eichel rejste 1713 atter spørgsmålet, der bevirkede et kgl. reskript til magistraten med befaling om at indberette, hvad der var foretaget i anledning af reskriptet 1704; magistraten, i hvilken Eichel selv sad som viceborgemester, svarede, at „det med samme eksamination . . . ej endnu er kommen til nogen rigiighed“, men at man for nogen tid siden havde ladet rodemestrene optegne de jordemødre, de havde kunnet finde; „derefter vi skal med allerunderdanigst hørsommelighed stræbe at bringe dette til bedste rigtighed muligt bliver“; og 8. Dec. 1713 kom der da et reskript til Eichel, livmedikus J. de Buchwald og den tidligere nævnte dr. med. Christian Vilhelm Hacquart, oftest kaldet Philip Hacquart den unge, om „at i de her i staden værende jordemødre med forderligste

¹⁾ Det beror på en misforståelse, når O. Nielsen i „Københavns Historie og Beskrivelse“ VI, s. 427 skriver, at Grundt var stadsfysikus; han var ikke læge og har ikke fået bestalling som stadsfysikus.

eksaminere, og de af dem, som i ved examinationen ej derudi finde erfaren, reducirere.“ Imidlertid var der i denne sag optrådt en ny fordringshaver, nemlig det medicinske fakultet, hvilket fremgår af følgende kgl. skrivelse 10. Juli 1714 til de tre eksaminatorer: „Såsom i allerunderdanigst haver andraget, at de fleste af jordemødrene her i vores o. s. v. København, som efter vores til eder den 8. Decembris næstafvigte år ere blevne eksaminerede, ikkun hel slette in examine skal være befundne, eftersom de enten lidet eller intet skal have vidst af hvad, som til denne så høj nødvendige kunst rekvireres, og at i derfor og til at forekomme den skade og ulempe, som barselkvinder herefter ved jordemødres vanvittighed kunde tilføjes, 15 artikler til samme værks fortsættelse og forfremmelse have forfattet og os dennem til vores allernådigste approbation allerunderdanigst tilstillet, så er vores o. s. v., at i derover med facultate medica ved universitetet i bemeldte København, som vi forskrevne artikler har tilskikket og derom à parte beordret, sammentræde og nøje med hinanden konferere, på det at alting derudinden kan ske endrægtig og til det gemene bedste.“

Disse sidste ord sigter åbenbart til, at fakultetet havde følt sig forbigået og derfor 27. Febr. 1714 var indgået med et andragende, i hvilket det hævdedes, at en sådan examination af jordemødre „altid tilforn er sket udi facultatis medicæ overværelse“, hvorfor dette søger om, at det „i denne passu ej måtte forbigås“. Ved reskript 30. Marts 1714 bestemtes det da, at de, som ønskede at blive jordemødre, skulde melde sig til fakultetet, „som dennem tillige med andre herværende medicis practicis haver at eksaminere, og, såfremt de dygtige findes, til jordemødre at approbere.“

Der er her dvælet så udførligt ved Eichel's andel i denne ordning, fordi den i alt væsentligt endnu består den dag i dag.

I 1728 havde Eichel været stadsfysikus i 18 år og var bleven 62 år gammel; han ønskede da at træde tilbage fra stadsfysikatet, men han vedblev at fungere som borgemester (hvortil han var ascenderet ved J. B. Ernst's død 22. Dec. 1722) til sin død 26. Marts 1736. Nogen afskedsbegæring foreligger

ikke, derimod følgende ansøgning fra Edvard Wium 13. Jan. 1728:

Jeg haver bragt i erfaring, at justitsråd Eichel formedelst hans tiltagende alder og overflødige forretninger ved rådstuen skal have gjort ansøgning at blive hans hidindtil anfortroede stadsfysikat entlediget; og da jeg nu ikke aleneste ved det højlovlige akademi har anlagt min tid og deponeret, derefter en 3 års tid på Eilersen's [o: Elers] collegio som alumnus adskillige gange ordinaria specimina publice defenteret, indtil jeg anno 1714 her fra akademiet haver taget mit testimonium academicum, mens endog på 4de år udenlands, nemlig i Tyskland, Holland og Frankrig med stor møje og arbejde anvendt min tid på det, som af en retsindig medico kan udfordres, hvilket jeg siden min hjemkomst efter udstanden examine og holdte disputation nu en 9 års tid haver bevist hos de, som min tjeneste haver været begærende. Så understår jeg mig herved som en vasal i støvet for eders kongelige majestæts nådetrone at nedkaste, allerunderdanigst bedende, at mig fornævnte stadsfysikat af særdeles clémente og nåde allernådigst må konfereres. Og som det allernådigst haver behaget eders kongelige majestæt af særdeles kongelige clémente at lade indrette et vajsenshus, hvorved fornemmes, at en medicum skal antages, så offererer jeg mig bemeldte vajsenshus udi 4re år at betjene uden derfor nogen salarium at nyde.

To måneder senere, 5. Marts 1728, fik Wium bestalling som stadsfysikus med samme ordlyd som Eichel's.

Ligesom Eichel oplevede Wium, at en stor ulykke, der også havde stor sanitær betydning, hjemsøgte København, ildebranden i Oktober 1728, der lagde mere end en tredjedel af hovedstaden i aske. Mærkeligt nok findes Wium's navn ikke i det mandtal over indbyggerne, som blev optaget kort efter branden, medens man ellers i dette finder alle de bekendte læger, der da fandtes i København, deriblandt jævnligt Eichel som panthaver men ikke som ejer eller beboer, hvilket også er ret mærkeligt.

I Februar 1731, da der blev en viceborgemesterplads ledig, søgte Wium denne; af de 11 ansøgere var Wium den eneste læge, men fik desuagtet bestalling 2. Marts 1731 og derved sæde i magistraten, hvad der tyder på, at man har været tilfreds med denne ordning i Eichel's tid. Denne udnævnelse gav anledning til en ret ejendommelig rangstrid, der minder

om Sperling's, idet Wium allerede 12. Marts 1731 fremkom med følgende forespørgsel:

„I allerdybeste underdanighed nedlægger jeg for deres majestets fødder denne min allerunderdanigste bøn, deres majestet vilde i nåde anse dette, hvorudi jeg imod min vilje nødes allerunderdanigst at forespørge mig. Ved det udi politi- og kommercecollegio ere ordinerede 3 officier af landetaten, hvoraf en kaptajn er den ringeste; da som jeg allerunderdanigst iblandt magistraten i samme collegio hidindtil har beholdt det sted af orden i at votere, som i andre rådstueforretninger; men nu gøres prætension måske mest af meldte kaptajn, som hidindtil har voteret for rådmændene, som ere benådigede med kommercerådskarakter, at jeg bør gå ud af mit sted at votere og såvel for meldte kaptajn som for rådmændene imod den hidindtil nydte orden votere, at deres samtlige rang således konserveres. Understår mig derfor i allerdybeste underdanighed at forespørge, om jeg samme prætension skal konsentere, som jeg ikke uden deres majestets ordre understår mig at vige det sted, hvor deres majestet allernådigst har placeret mig.“

Kongen afgjorde klogeligt striden ved at udnævne Wium til virkelig kommerceråd og beordre, at udnævnelsen skulde antedateres, forud for rådmændenes bestallinger 2. Marts; i concepten er da også datoen 15. Juni overstreget og 1. Marts 1731 sat i stedet.

Hverken af sit viceborgemesterembede eller af sin kommercerådstitel fik Wium lang glæde, thi allerede 3. Okt. 1731 døde han kun 31 år gammel; og nu dukker op som stadsfysikus, vistnok protegeret fra højere steder, en ung tysk læge Theodor Wilhelm Grothaus, som rimeligvis skyldte den da herskende pietisme sin forfremmelse; han var nemlig, eller blev i alt fald snart Herrnhutter og opgav hurtigt stadsfysikatet for at gå til Vestindien som missionær for brødremenigheden.

Det er ret betegnende for forholdene under Christian VI, at det ikke alene er en tyskfødt men også tysk skrivende mand, der nu bliver stadsfysikus i Danmarks hovedstad; Kølichen, der også var tyskfødt, ansøgte på dansk, og alle skrivelser til ham og de tyskfødte Hacquarter og Buchwald er på dansk.

Da jetzo das Stadtphysicat in Copenhagen vacant ist, und dazu sowohl in grassirenden Krankheiten als bei denen obductionibus derer Entleibten und vielen andern Gelegenheiten eine in Erfahrung gegründete Aufsicht erfordert wird, so will mich gern, wen es Gottes und Ewro Königl. Majestäte allergnadigster Wille seyn sollte auch hierin (?) dem publico widmen. Sinte mahlen (o: da) ich mich schon einige Jahre an einen Tractat de physica meteorologica et medica Hafniæ constitutione gearbeitet habe als wovon ich nächst Gott mitt ersten ein Specimen ablegen werde.

Nun weiss ich zwar wohl, dasz keine Gage dabey vermacht ist; ich erwarte aber die Belohnung von den lebendigen Gott, welcher auch nicht ein mahl mein Trunk kaltes Wasser unbelohnet lässet. Wenn aber Ewro Königlichen Majestät mir ein Philosophisches Professorat, als deren einige vacant sind zu conferiren allergnadigst geruheten, so würde dadurch Gelegenheit bekommen einiger Verlangen zu erfüllen, als welche von mir in philosophia physica sowohl dogmatica als experimentalis collegia verlanget haben.

Der Herr Himmels und der Erden walte auch dessfals über Ewro Königl. Majestäte und setze dero gantzes hohes Königliches Erbhaus zum Seegen ewiglich.

Denne ansøgning er dateret 20. Nov. 1731, men bestallingen blev først udstedt 15. Febr. 1732; at han havde været medikus ved Vajsenhuset fra 1. Juli 1730, omtaler han ikke. Allerede 1734 ansøgte han om afsked, hvilken bevilgedes ham 31. Juli 1734; nogen afskedsansøgning foreligger ikke, heller ikke nogen ansøgning fra Christen Lodberg Friis, der fik bestalling som stadsfysikus 10. Dec. 1734.

Da collegium medicum få år efter blev oprettet (9. April 1740), fik stadsfysikus ordre til at indtræde som fast medlem af dette. I øvrigt skete der ingen forandringer i de 13 år, Friis var stadsfysikus, indtil han ved Detharding's død 19. Okt. 1747 trådte ind som professor i det medicinske fakultet og opgav stadsfysikatet.

Efter Friis' fratræden søgtes fysikatet af T. Wirth, M. H. Peckel, F. de Buchwald, G. Mühlhausen, G. B. Rudolphi, J. V. Bing og Peter Rudolph Wandeler, der fik bestalling 26. April 1748. Ved denne besættelse blev det medicinske fakultet spurgt om ansøgnernes kvalifikationer; det er første og eneste gang, at dette er sket; senere blev det collegium medicum, der adspurgtes.

Efter næsten 23 års virksomhed fik Wandeler 23. Jan. 1771 kongelig befaling til at tage sæde i magistraten „som før er sket“. Det var begyndelsen til den fuldstændige omdannelse af magistraten, som Struensee kort efter iværksatte, og det var forgæves, at kancelliet 18. Jan. 1771 protesterede mod ordene „som før er sket“ ved at gøre opmærksom på, „at ingen stadsfysikus hidindtil har haft i sin bestalling at skulle tillige tage sæde i magistraten“, og henvise til, at kun Eichel og Wium havde været beskikkede som viceborgemestre, den sidste endda først 3 år efter sin udnævnelse til stadsfysikus.

På denne forestilling fra kancelliet er med Christian VII's egen hånd tilføjet: „Stadens fysikus skal bestandig sidde i magistraten, uden at betales, men han skal have 400 rdl. som fysikus af stadens kasse.“ Reskript herom udgik 9. Febr. 1771 og efterfulgtes af et nyt 22. Marts 1771: „Stadsfysikus skal sidde i magistraten som virkelig rådmand så og således anses, omendskønt han ingen gage nyder.“ Altså i løbet af to måneder hele tre reskripter, et talende vidnesbyrd om Struensee's hæsblesende reformiver.

Herligheden varede da også kun et år; efter Struensee's fald blev der nedsat en kommission til at undersøge, hvad der atter skulde forandres i det meget ny, han havde indført, og i dens forestilling af 12. Sept. 1772 kom punkt 10 til at lyde således: „At stadsfysikus skal være et medlem af magistraten, som i afvigte år blev fastsat, kunne vi ikke finde nogen tilstrækkelig grund til eller indse, at nødvendigheden skulde udfordre det. At blive vicerådmand vilde nuværende stadsfysikus, professor Wandeler næppe være tjent med. Imidlertid er han udi forrige år som rådmand bleven tillagt 600 rdl.; det kan og ikke heller nægtes, at jo stadsfysici forhen faste løn, 150 rdl., er vel ringe; altså indstille vi allerunderdanigst: Om ikke bemeldte professor og stadsfysikus for hans betjeningstid kunde tilstås et tillæg af 250 rdl., følgelig med den forrige løn af 150 rdl. en årlig gage af 400 rdl., hvorimod han af magistraten aldeles måtte udgå, og hans udi qualité som rådmand hafte gage igen tilfalde stadens kasse.“ I overensstemmelse hermed resolveredes 1. Okt. 1772.

I denne forestilling er der to dunkle punkter; det har nem-

lig ikke kunnet oplyses, når stadsfysikus har fået 150 rdl. som „fast løn“, og heller ikke, hvorledes det forholder sig med de 600 rdl., der var tillagt ham som rådmand, da det jo i reskriptet 22. Marts 1771 udtrykkelig bestemtes, at han vel skal sidde i magistraten som virkelig rådmand men uden gage. Af kæmnerregnskabet for 1771 fremgår det dog, at denne gage er udbetalt stadsfysikus.

Af ny pligter blev der kun pålagt Wandeler 24. Sept. 1770 at tage sæde i den 1770 oprettede karantænekommission, dog næppe ex officio som stadsfysikus, thi hans efterfølger blev først medlem af den tre år efter, at han var bleven stadsfysikus; alle følgende stadsfysici synes dog at have været medlemmer af denne kommission.

Efter Wandeler's død 5. Juni 1775 søgtes stadsfysikatet af J. H. Schönheyder, J. C. Lange, H. V. Gulbrand, N. Friborg og Peter Christian Abildgaard, der af collegium medicum indstilledes sammen med Friborg og fik bestalling 12. Juli 1775 med den ifølge reskript 1. Okt. 1772 bestemte gage af 150 rdl.

Imedens Abildgaard var stadsfysikus, udkom rådstueplakat 1. Dec. 1779, ved hvilken stadsfysikus bemyndigedes til på embeds vegne med fornøden assistance af politiet at hindre og afvende handel hos uvedkommende af ind- og udvortes udenrigs medicin (arkana); desuden blev det forbudt alle dem, som forfatter og trykker de offentlige blade, under tiltale at indrykke anmeldelser om sådanne midler, med mindre stadsfysikus' påtegning derpå findes efter collegii medici foregående samtykke, en bestemmelse, som endnu i de allersidste år med nytte er bleven anvendt.

På grund af sine mange andre offentlige hverv og svageligt helbred søgte Abildgaard 4. Nov. 1782 om at måtte nedlægge embedet som stadsfysikus og de dermed forbundne forretninger som medlem af collegium medicum, jordemoderkommissionen og karantænekommissionen, hvorefter afsked bevilgedes ham 4. Dec. 1782.

Efter Abildgaard's afsked søgtes fysikatet af A. N. Aaskow, A. B. Ranøe og Christian Elovius Mangor, der allerede i adskillige år havde været landfysikus og nu fik bestalling 19.

Febr. 1783 med samme ordlyd som tidligere og altså en gage af 150 rdl.

Det var selvfølgelig umuligt at leve af denne gage, og efterhånden var embedspligterne stadigt blevet flere og mere omfattende, som det vil ses af følgende ansøgning, som Mangor indgav 23. Sept. 1784; de krævede derfor også mere og mere arbejde, så at der ikke blev tilstrækkelig tid til at passe den private praksis, som fysikus navnlig var henvist til at leve af.

„Stadsfysikatet her i København, som jeg har haft næsten i 2 år, siden hr. professor Abildgaard frasagde sig samme, er uden modsigelse et af de vigtige medicinske embeder i deres majestæts riger, dels som fysikat for staden og nærmeste amt eller med 130,000 mennesker, dels formedelst de dertil lagte mange og forskellige forretninger, langt flere og langt vigtigere og fortrædeligere, end nogen kan forestille sig, før han kommer i embedet; og dog er intet embede af betydning i deres majestæts riger og lande så slet aflagt. 150 rdl. er den hele løn, ej over 2 mark daglig, når skatterne ere fradraget; thi det uviste kan ej være 10 rdl. årlig. Så utroligt som det lader, så sandt er det.

Men det har ej altid været således. 1710 blev fysikus beskikket at være tillige rådmand med tilsigelse at skulle tillige efter turen avancere til borgemesterløn, og dog bestod København dengang ej uden af halvdelen de mennesker som nu, og forretningerne vare meget få og alene de, som immediate flød af hans embede. Siden den tid har man endnu tillagt:

1) at sidde i jordemoderkommissionen fra 1730 [?] og derved deltage i alle jordemodereksamina og alle de erklæringer, som angå jordemodervæsenet i begge kongeriger og alle kolonier.

2) fra 1740 at være medlem af collegio medico og tage del i alle dette collegii forretninger.

3) fra 1770 at være medlem i karantænekommissionen og tage del i de deraf flydende rejser, erklæringer og foranstaltninger, når, som Gud forbyde, landene trues med pest.

4) at have opsigts med de grasserende smitsomme sygdomme, om slige udbrede sig, og til den ende foreslå fornødne anstalter; samt ugentlig konferere de derom meddelte kirkesedler.

5) alle obduktionsforretninger i byen og på landet; forhen da der var forskellige jurisdiktioner, foranstaltedes de af forskellige, som af hofmedico, regimentsfeltskærerne og divisionschirurgis; men siden 1770, da alle retter ere forenede under hof- og stadsretten, bliver fysikus rekvireret til dem alle, og da disse forretninger altid betræffe fattige, så må de gøres uden betaling.

6) Det samme kan og siges om alle besigtigelser på levende og

om erklæringer, som æskes af retten; de meddeles alle af physico siden bemeldte retters forening og alle omsonst.

7) at udstede attest for alle dem, som ville købe gift på byens apoteker. Disse attester ere mangfoldige, næsten daglige, og jeg får intet for dem uden uvenskab, når jeg nægter dem for ubekendte og usikre personer.

8) at have indseende med, at ingen falbyder medikamenter uden collegii medici tilladelse.

Allernådigste konge! så mange og flere ny forretninger ere tillagte embedet, siden man forringede lønnen fra en rådmands fulde gage til 150 rdl. og det i disse dyre tider, da 150 rdl. ej betyde mer end 50 rdl. ved begyndelsen af dette århundrede. Deres majestæt behagede og at erkende dette 1770 ved at tillægge physico 250 rdl. til de forhen hafte 150 rdl., da de forenede alle retterne, for det tillæg af forretninger, han herved fik; men det tillæg blev ved professor Wandeler's død frataget igen, og dog har man siden den tid tillagt embedet flere og en practico, som skal leve af praxi, skadelige forretninger. Da der nu er intet embede i landet, som man betaler med den stående gage, som jo har fået betydeligt tillæg i dette århundrede i betragtning af levnetsmidlernes forhøjede pris, men fysikatet derimod er blevet ved det samme, uagtet sine mange vigtige og besværlige forretninger, ja uagtet forretningerne ere stegne til firdobbelt, så beder jeg allerunderdanigst deres majestæt vilde allernådigst igen forunde embedet den forhen hafte løn af 400 rdl.

Når da lønnen bliver således, kunde endog adskillige af de senere tillagte forretninger indrettes bedre af staten til mere nytte; ja man kunde tillægge physico tilsynet med de syge i stadens arrest og på rådstuen; og jeg skulde da arbejde med glæde og uden suk; thi det er overmåde ydmygende at være i et embede af så megen vigtighed og så megen besvær og dog være lønnet ringere end de ubetydeligste betjenter i byen.“

Om denne ansøgning forlangte kongen 28. Sept. 1784 magistratens erklæring; de 32 mænds forsamling udtalte 14. Okt. 1784, at „da det er en almindelig regel, at enhver, som arbejder for publikum, nogenlunde bør belønnes efter billighed, så anse vi det overensstemmende dermed, at han for sit arbejdes formerelse i den egentlige borgerlige etat af stadens kasse kunde tilstås en forbedring i sin årlige løn af et hundrede rdl.“. Magistraten svarede 3. Nov. 1784 derefter kancelliet, at det ikke kunde anses for ubilligt, at Mangor fik „noget“ for sit arbejde med obduktionerne, der foretoges for hof- og stadsretten, og

dette da måske kunde udredes af denne rets sportelkasse, men at den ikke agtede at forhøje lønnen, skønt de 32 mænd havde foreslået det. Finanskollegiet foreslog derpå 2. Dec. 1784, at når magistraten vilde give bestemt erklæring om, at den vilde give fysikus 100 rdl. mere årligt, vilde det indstille til kongen, at der af dennes kasse også ydedes ham 100 rdl. årligt, men hertil svarede magistraten 24. Dec. 1784, at den ingen anledning fandt.

Magistraten fik dog ingen glæde af sit kniberi, thi kancelliet indstillede 21. Jan. 1785, at stadsfysikus, som er ringe aflagt mod andre fysici, måtte af stadens kasse tillægges 100 rdl. årligt, hvilket fik kgl. stadfæstelse 11. Febr. 1785, og ved kgl. resolution 16. Marts 1785 blev der desuden tillagt Mangor 100 rdl. årligt af kongens kasse.

Selv disse forhøjelser var ikke tilstrækkelige til at skaffe Mangor, „der sad i et lille embede med en stor familie“, udkomme, og ved prof. C. Jensenius' død 3. Nov. 1795 søgte han derfor den lønnede sekretærplads i collegium medicum, i hvilket han som stadsfysikus selv havde sæde, og blev også 4. Dec. 1795 ansat i denne plads, dog med tilføjelse af, at hans stemme som stadsfysikus bortfaldt så længe.

Imedens Mangor var stadsfysikus, blev der pålagt fysikatet en ny pligt, nemlig ifølge den 1. Juli 1799 approberede plan for fattigvæsenet at tage sæde i dennes direktion og derved også i direktionen for Almindeligt Hospital.

Efter 33 års embedstjeneste, hvoraf 17 som stadsfysikus, og i en alder af 62 år søgte Mangor på grund af tiltagende svagelighed og sorg over en søns død, som allerede var begyndt at hjælpe ham med hans arbejde, afsked 25. Juli 1800 og bad om en pension, ikke efter embedets indtægter men de mange års tjeneste. Hvorfor der intet svar indløb, vides ikke; 22. Jan. 1801 gentog han sin ansøgning, i hvilken han fremhæver, at hans praksis er aftagen på grund af hans mange embedsforretninger, og det var dog den, han mest skulde leve af; han var medlem af collegium medicum, jordemoderkommissionen, karantænekommissionen og fattigvæsenets direktion og desuden af forskellige kgl. kommissioner. Nu var der imidlertid lejlighed til at skåne den kgl. kasse for pension, thi den ene borge-

mesterplads var ledig, og den mener Mangor, at han nok kunde bestride og endda beholde sæde i de nævnte kommissioner. Han henviser til, at Eichel havde begge embeder, men opgav fysikatet og vedblev at være borgemester.

Kancelliet må have tilskrevet magistraten og denne forespurgt de 32 mænd, der meget ønskede at beholde Mangor; magistraten svarede derfor kancelliet, at den gerne vilde forhøje stadsfysikus' gage fra 250 til 300 rdl., skønt stadens kasse vanskeligt kunde udrede dette, men da magistraten frygtede, at denne forhøjelse ikke vilde være tilstrækkelig til at få Mangor til at forblive, fremsatte den et ønske om en yderligere forhøjelse andetstedsfra; kancelliet vendte dog det døve øre til, og magistraten rykkede nu ud med, at den også var bange for en ny stadsfysikus' ansættelse, fordi den ikke så nogen udvej til at skaffe pension til den afgåede. Herfor slap den. Mangor havde imidlertid gennemgået en hård sygdom og indgav 5. Marts 1801 en ny ansøgning om afsked om muligt inden udgangen af Marts, men inden afgørelsen kom, døde han 17. Marts 1801.

I en senere ansøgning fra stadsfysikus A. Lund siges det, at Mangor var udnævnt til borgemester 13. Marts 1801; det beror dog vistnok på en forveksling med, at der den dag udgik kgl. resolution om oprettelse af en lægekyndig borgemesterplads; men det synes virkelig at have været hensigten at gøre ham til lægekyndig borgemester.

I Jan. 1801 havde nemlig kancelliet udbedt sig magistratens erklæring, om ikke dens forretninger kunde indeles i visse bestemte fag og hvert fag nærmest henlægges under et af dens kamres særdeles bestyrelse. Efter forskellige forhandlinger blev en sådan ordning fastslået ved kgl. resolution 13. Marts 1801, hvis andet punkt kom til at lyde således: „At opsynet over sundhedspolitiet i almindelighed skal henlægges under et af disse hovedfag og en lægekyndig mand beskikkes til viceborgemester, til hvem disse fag kunde betros.“

Måske har det været hensigten at give Mangor dette embede, hvilket han, som foran omtalt, havde ønsket; hans død kort efter har måske også været grunden til, at det er trukket ud med besættelsen af pladsen; snarere har grunden dog vist

været, at gageforholdene først blev ordnede 14. Aug. 1801, hvorefter Jens Bang, da medikus ved Sorø akademi, 25. Aug. 1801 søgte pladsen — andre ansøgere ses der ikke at have været — men først 16. Okt. 1801 fik han bestalling at være viceborgemester i København. Som sådan fik han første viceborgemesters løn 400 rdl. og ifølge reskript 14. Aug. 1801 tillige 1000 rdl. af politiets besparelsesfond. Af de 400 rdl. måtte Bang dog afgive 200 rdl. i nådsens år til fhv. borgemester Schiøtt.

Af en senere udtalelse i en af Lund's ansøgninger synes det at fremgå, at denne deling af lægekyndigheden mellem en borgemester og en stadsfysikus ikke havde vist sig heldig; i hvert fald fik det lægekyndige borgemesterembede ikke lov til at bestå ret længe; thi allerede ved kgl. resolution 30. Maj 1806 bestemtes: „at det medicinske borgemesterembede, som nu formedelst sundhedscollegii oprettelse er mindre nødvendigt end forhen, skal til besparelse for stadens kasse, når den nuværende borgemester, du os elskelig justitsråd Bang derfra afgår, blive ubesat og ingen lægekyndig borgemester igen ansættes, men derimod stadsfysikus forpligtes at tiltræde magistratens deliberationer, så ofte han af overpræsidenten tilsiges, imod en godtgørelse, som i sin tid bliver at bestemme.“

Efter Mangor's død 17. Marts 1801 søgtes stadsfysikatet af B. Bojesen, S. Bugge, R. Fränkenau, J. Koefoed og Poul Scheel, der fik bestalling 26. Marts 1802 med en af hensyn til indfødsretten lidt ændret ordlyd: „at vi hermed beskikke og forordne vores hofmedikus, dr. med. os elskelig Poul Scheel, som har de udi indfødsretten fastsatte egenskaber, til at være stadsfysikus i vor kgl. residensstad København med den dette embede ved vore reskripter 1. Okt. 1772 og 11. Febr. 1785 af stadens kasse tillagte løn 250 rdl. i stedet for den forrige og ved døden afgangsen stadsfysikus Christian Elovius Mangor“¹⁾).

¹⁾ Der findes ved sagen ingen andre ansøgninger end Scheel's, der ikke er dateret, men har stempelmærke fra 1801, og overhovedet intet, der forklarer, hvorfor der gik et helt år, inden stadsfysikatet atter blev besat; måske hænger det sammen med den samtidige besættelse af den lægekyndige borgemesterplads, der jo også trak længe ud.

Da sundhedskollegiet oprettedes 13. Maj 1803, fik Scheel sammen med de tidligere medlemmer af collegium medicum befaling til at tage sæde i dette, dog ikke i sin egenskab af stadsfysikus. Senere blev det pålagt ham at modtage anmeldelse fra præsterne om dødfødte børn, at føre tilsyn med vaccinationen, da den vigtige forordning af 3. April 1810 herom udkom; og som et kuriosum kan bemærkes, at han fik tilladelse til at obducere de druknede menneskers lig, som forefindes i de i København eller omkring samme værende vande, når de ikke kendtes eller forlangtes udleverede, en bestemmelse, der synes at vidne om særlig videnskabelig interesse hos Scheel.

Den 25. Febr. 1808 døde Jens Bang og dermed bortfaldt som tidligere omtalt den lægekyndige borgemesterplads; magistraten indstillede da 2. Marts 1808, om ikke stadsfysikus, der skal tiltræde magistratens deliberationer, så ofte han af overpræsidenten tilsiges, og i betragtning af hans mange forretninger uden for magistraturen måtte af de 500 rdl. (som blev tilbage af Bang's 1000 rdl. efter at 500 rdl. på anden måde var anvendte) tillægges 250 rdl., så at hans gage af stadens kasse i alt vilde blive 500 rdl.

Samtidigt indgav Scheel 4. Marts 1808 en ansøgning om gageforhøjelse, i hvilken han nærmere omtaler, hvad der nu påhviler ham af pligter:

„Hovedstadens fysikus er ex officio medlem af sundhedskollegiet og dets jordemoderkomité, direktionen af fattigvæsenet, dets medicinalkommission og direktionen for det almindelige hospital. Som medlem af karantænekommissionen er det hans pligt at besøge skibenes visitation på reden og andre didhørende forretninger; han er pligtig til at undersøge og at give sin skriftlige erklæring over havarerede kornvarer og bedærvede fødevarers beskaffenhed, som bringes for politiretten; han må foretage visitationerne af de for politikammeret bragte veneriske syge; han udsteder sin erklæring over de personers sindsforfatning, som her fra staden i St. Hans hospital skal indlægges formedelst sindssvaghed; ved alle de mangfoldige slagsmål blandt almuen, som komme fra politiretten, må stadsfysikus udstede sin attest over den udøvede vold; stadens apoteker visiteres af ham; han tiltaler for politiretten ulovlig medikamenthandel og kvaksalveri; af ham fordres tilsyn med rednings-

anstalterne for de druknede; endeligen påligger ham de her i staden såre ofte forefaldende legalobduktioner.

Alle disse og en del andre poster kunne anses for stadsfysici løbende forretninger, som i og for sig selv ere byrdefulde, men blive det endnu mere derved, at de indtræffe til ubestemte tider, som oftest mange på engang; og de vokse endnu mere, når børnekopper eller nogen anden epidemisk og kontagiøs sygdom udbryder i byen. Det ansvar og de byrder, som i almindelighed og især da hvile på stadsfysikus, ville bedst kunne bedømmes efter det kgl. sundhedscollegii udkast til hans instruks, som hos bemeldte kollegium nu er under ventilation.“

Det må sikkert indrømmes, at 250 rdl. i fast gage og små, usikre sportler var et ringe vederlag for et så stort og ansvarsfuldt hverv, og Scheel anfører da også i sin ansøgning, at stadsfysikus i Hamburg har over 1200 rdl.; han ansøger derfor om, at gagen må forhøjes til 1200 rdl., „en sum, der i betragtning af livets første fornødenheders høje priser og min stilling som embedsmand og læge, der foranlediger en del ikke ubetydelige videnskabelige udgifter, vist ikke vil anses for altfor stor.“ Det har cancelliet dog ment, thi i dets forestilling 15. Juli 1808 indstiller det Scheel til en forhøjelse af 500 rdl., så at den hele gage vilde blive 750 rdl., men ikke engang så meget opnåede han, thi ved kgl. resolution 22. Juli 1808 fik han kun 300 rdl. tillæg, altså 550 rdl. i alt.

I 1810 søgte Scheel atter om forhøjelse af sin gage, og cancelliet, der følte det grundede i denne bøn, spurgte magistraten, om der ikke af stadens kasse kunde tillægges ham en sådan forhøjelse; og da der netop ved dødsfald i magistraten var blevet 200 rdl. ledig, erklærede magistraten sig villig til at overlade Scheel disse som et personligt tillæg, hvilket fik kgl. resolution 24. Dec. 1810.

Efter Scheel's død 7. Juni 1811, søgtes stadsfysikatet af C. A. Gulbrand, J. C. V. Wendt og Andreas Lund, der fik bestalling 17. Sept. 1811 med samme ordlyd som sidst. Der er her det mærkelige, at der i indstillingen står, at embedets indkomster er 750 rdl., hvilket de faktisk ikke var, thi ved Scheel's død skulde det personlige tillæg af 200 rdl. være faldet bort. Det kom, som det skal ses, senere til at spille en rolle ved et nyt andragende om gageforhøjelse.

Vistnok i 1801 må det være besluttet, at der skulde udarbejdes en instruks for stadsfysikus, thi 27. Maj 1801 indsendte en dertil nedsat kommission et udkast til kancelliet, hvor det ses at være blevet behandlet i Nov. 1801; først i Nov. 1802 findes der atter noget herom, idet Jens Bang som lægekyndig borgemester indsender et mere udførligt udkast, og atter et godt år senere, i Dec. 1803, udbeder sundhedskollegiet sig forskellige oplysninger for at kunne afgive betænkning over det kollegiet tilstillede udkast til en instruks. Af en ytring af Scheel i en ansøgning fra 4. Marts 1808 synes det at fremgå, at der endnu i dette år er forhandlet i sundhedskollegiet om en sådan instruks, men i akterne findes intet herom, før Lund 11. Nov. 1811 søgte kancelliet om at få udstedt en instruks „for at kende omfanget af mit embede såvel de pligter, der påligger mig, som de rettigheder, der tilkommer mig“; idet han tilføjer, at han har hørt, at en sådan instruks er under arbejde i sundhedskollegiet. Kollegiet indsendte da også 7. Dec. 1811 et udkast til en instruks, men først 16. Marts 1813 fik det gennemarbejdede udkast kgl. resolution og trådte i kraft 23. Marts 1813. Instruksen, der endnu er gældende, lyder således:

§ 1. Stadsfysikus skal påse alt, hvad der hører til at bevare og befordre stadens indvåneres sundhed. Såsnart han får kundskab eller formodning om noget for sundheden skadeligt, enten i private eller offentlige huse og stiftelser, skal han, når det er af den beskaffenhed, at det kan blive en genstand for medicinalpolitiet, hos vedkommende øvrighed, direktion eller foresatte forlange fornøden undersøgelse anstillet, og, efter overlæg med den eksekutive magt, bringe de fornødne foranstaltninger i forslag. § 2. De forslag, han måtte finde sig anlediget til at affatte, være sig enten sundhedspolitiets forbedring, eller nogen anden del hans embede vedkommende, har han at indsende til vort sundhedskollegium i København. Til samme kollegium har han også at henvende sig, når han in quæstionibus artis måtte have nogen tvivl. Men dersom han i udførelsen af sit embede skulle behøve assistance, da har han derom at henvende sig til den eksekutive magt. § 3. Når hidsige epidemiske sygdomme vise sig i staden eller på dens grund, skal han, efter overlæg med stadens politimester og øvrige vedkommende, foreslå og udføre de foranstaltninger, som til slige sygdommes standsning og udryddelse eragtes fornødne. Bliver en sådan bekendt epidemi på en usædvanlig måde overhåndtagende

og hårdnakket, eller og en ualmindelig og pestagtig epidemi udbræder, har han uopholdeligen at gøre indberetning til vort sundhedskollegium, såvel om sygdommens beskaffenhed og de formodede årsager til samme, som og om de midler, der allerede ere anvendte eller kunde anvendes til at standse og udrydde den. Når epidemi indtræffer, bør han desuden i de offentlige tidender betimeligen gøre almuen opmærksom på de bedste forebyggelsesmidler, samt på diætiske fejl. § 4. Skulde det forebringes stadsfysikus, at koppesygdum har ytret sig i hans embedskreds, da er det hans pligt uden mindste ophold at forskaffe sig kundskab, om sådan sygdom virkelig er småkopper. Finder han da, at dette er tilfældet, har han straks at henvende sig til politimesteren, for at forordningerne af 17. April 1782 og 3. April 1810, samt cancelliplakaten af 19. April 1805 kunne blive satte i eksekution. § 5. I øvrigt bør stadsfysikus med al flid søge at fremme vaccinationen i sin embedskreds. For at han kan vide, hvo der til praksis er autoriseret, bør han forskaffe sig den, efter sundhedskollegiets foranstaltning, trykte liste over autoriserede læger i Danmark; ligesom han og fra bemeldte kollegium tid efter anden vil blive meddelt navnene på dem, som herefter til praksis vorde autoriserede. Det er hans pligt at våge over, at kvaksalvere og de såkaldte kloge folk og overhovedet enhver, der ikke har fået tilladelse til at udøve en eller anden del af lægevidenskaben, ikke befatter sig med kurer, eller forordner lægemidler for indvortes og udvortes sygdomme. For end mere at kunne have lejlighed til at opdage slige kvaksalvere, skal han være berettiget til af apotekerne at forlange sig tilstillet de recepter, som uberettigede måtte have skrevet, og som apotekerne i det øjemed bør holde tilbage. Når han i øvrigt forlanger aktion anlagt mod nogen for kvaksalveri, er han befriet for personligt møde i retten, imod at han skriftligen erklærer, at han ingen videre oplysning kan meddele, end den hans klage indeholder. Af den i en sådan sag passerede dom, bør retten, på hans forlangende, meddele ham en udskrift på ustemplet papir og uden betaling. § 6. Han bør sørge for, at retningsanstalterne for tilsyneladende livløse ere i god og brugbar stand. Hvor han selv kan være til stede ved sådan ulykkelig hændelse, bør han stræbe, såvidt muligt, at tilvejebringe den hastigste og virksomste hjælp. Til videnskabens fremme er det ham tilladt, når al hjælp har været frugtesløs, at obducere de i lighuset ved Langebro henlagte lig. § 7. Det påligger ham, efter kanc. plak. af 21. Maj 1811, at syne og udstede attest om lig af den jødiske religionens bekendere, i de tilfælde og imod den betaling, som bemeldte plakat fastsætter. Skulde nogen anden privat mand forlange noget lig synet, for at forvisses om, at mennesket er dødt, er han forpligtet at foretage et sådant syn, i det mindste for samme betaling,

som i nysnævnte plakat er bestemt. § 8. Stadsfysikus bør besørge og selv være til stede ved alle legale obduktionsforretninger, som rekvireres i det ham anbetroede fysikat, når ikke hans betimelige møde formedelst usædvanlige omstændigheder bliver umulig. Til at foretage obduktionen rekvirerer han en, eller hvis muligt er, tvende eksaminerede kirurger, dog ikke den, der har haft den, der skal obduceres, under kur i hans dødelige sygdom. Obduktionen lader stadsfysikus kirurgen foretage i overværelse af rettens middel, gerningsmanden, når denne, i tilfælde af vold eller drab, er til stede, samt den læge, der har betjent obducenten i dennes sidste sygdom. Stadsfysikus bør derved nøje have tilsyn med, at alle legemets dele, efter omstændighederne, blive undersøgte, og at der ikke ved uagtsom sektion sker sådanne læsioner, som kunde gøre visum repertum tvivlsomt. Når gift formodes at være årsag til døden, bør stadsfysikus ej alene nøje eksaminere læsionem ventriculi & intestinorum, men også contenta ventriculi, og alle øvrige dele, hvori giften muligen kunde være anbragt, og ved bekendte videnskabelige forsøg forvise sig om giftens tilværelse og beskaffenhed. I sidstnævnte øjemed må han, hvis han finder det fornødent, tilkalde en kendt kemikus. Kan den kemiske undersøgelse ikke iværksættes på selve stedet enten under eller straks efter obduktionen, bør de forefundne mlstænelige substanser opbevares i et rent kar, som vel tilproppes eller tilbindes med blære, og forsegles af stadsfysikus og øvrige vedkommende. Når den videre kemiske undersøgelse iværksættes, hvilket bør ske såsnart muligt, tilsiges alle vedkommende, i hvis overværelse karret atter åbnes. Hvad der af det giftige contentum, efter anstillet prøve, er tilovers, skal straks optages i et passende kar, og med stadsfysici og obducentens segl forsynes, for derefter at fremstilles i retten. Det bør straks af obducenterne nedskrives, hvorledes alt ved obduktionen forefindes, og intet deri senere forandres, udslettes eller raderes. Vedkommende, som ere til stede, bør med deres underskrift attestere rigtigheden. Skulde nogen af de tiltagne kirurger ikke være enig med stadsfysikus, afgiver han sin særskilte obduktionsberetning. Den passerede obduktions beskrivelse bør nøjagtigen følges i visum repertum, og af samme atter udtrages konklusionen, hvorefter den, forsynet med de tilstedeværende lægekyndiges påtegning, straks bør indsendes til vedkommende sted. Skulde stadsfysikus i noget betydeligt tilfælde, især hvor der kan blive spørgsmål om anvendelse af livsstraf, finde sagen tvivlsom, bør han indsende sin beretning til sundhedskollegium, hvilket atter fremsender den til retten, ledsaget med sin betænkning. I øvrigt skal stadsfysikus bruge al mulig forsigtighed ved at syne og åbne cadavera; ligesom han og med yderste varsomhed, dog i et tydeligt og forståeligt sprog, bør affatte sin derom udstedende attest, den han ikke bør støtte

på andet end rene og klare data. § 9. Da det er af vigtighed, at den veneriske sygdom standses, bør han være betænkt på og for vedkommende foreslå de i så henseende nødvendige foranstaltninger; ligesom han og i forening med politimesteren bør, såvidt muligt, fremme sammes iværksættelse. Han bør, såvidt muligt, søge at hindre alt, hvorved luften kan bedærves, og påse, at vandet holdes rent og sundt. § 10. Han skal have et vågent øje med kornvarer, der angives som havererede eller på anden måde bedærvede. Overhovedet henhøre alle slags spise- og drikkevarer, som falholdes, under hans opsyn; han bør, såvidt muligt, sørge for deres sunde beskaffenhed og aftale det fornødne desangående med politimesteren. For at han kan få betimelig og nøjagtig kundskab om alle de herskende sygdomme og om mortaliteten under stadens jurisdiktion, bør han af vedkommende ugentligen lade sig tilstille de anordnede skematiske beregninger og lister over fødte og døde, samt over de sygdomme, der have forårsaget døden. § 11. Stadsfysikus bør, i overværelse af de tilforordnede i sundhedskollegiet, hvert efterår foretage visitation i alle apoteker på stadens grund, hvorved bør efterses, om der haves et tilstrækkeligt forråd af medikamenter, om disse ere af tilbørlig godhed, om det forordnede medicinalmål og vægt er til stede, samt om ethvert glas, enhver krukke og skuffe m. v., overensstemmende med cancelliets cirkulærskrivelse af 1. Marts 1806, er forsynet med dobbelte navne, nemlig både de gamle forhen brugte og de ny, som Pharmacopœa danica indeholder, samt om ethvert apotek er forsynet med fornødent laboratorium; så bør han derfor og, i forening med bemeldte tilforordnede i sundhedskollegiet, efterse den ved forordningen af 1. April 1796 befalede bog over udleverede gifter, og bør samtlige ved underskrift i bogen attestere, at den er revideret. Det står i øvrigt stadsfysikus frit for, endog uden for den bestemte tid, og uden derom i forvejen at gøre anmeldelse til apotekeren, at forlange et apotek revideret; dog bør sådant stedse ske i forening med sundhedskollegiets decanus, samt en eller tvende af dets øvrige tilforordnede. Skulde sundhedskollegiet finde det fornødent, uden for den bestemte tid at foranstalte et eller andet apotek visiteret, bør stadsfysikus rette sin lejlighed til at være til stede dermed. I øvrigt bør stadsfysikus våge over, at medikamenterne udsælges fra apotekerne til den anordnede pris. Indløber nogen klage over den pris, apotekerne fordre, bør han undersøge samme, og, hvis han skønner, den er grundet, advare apotekeren om at holde sig taksten efterrettelig; men, skulde denne advarsel ikke frugte eller klageren ikke dermed være tilfreds, bør han sende klagen til politimesteren til behandling efter anordningerne. Det samme gælder og i henseende til andre uordener, som stadsfysikus forefinder i et apotek. § 13. Stadsfysikus bør, i

følge det danske kancellis foranstaltning af 9. Febr. 1811, eksaminere de lærlinge i apotekerne under hans fysikat, som af apotekerne anses duelige til at vorde svende, forinden de erholde lærebrev; så bør han og lade sig underrette om, hvor mange eksaminerede svende og lærlinge enhver apoteker holder, og hvad forandring derved foregår, samt anmærke sådant i hans årlige indberetning til sundhedskollegiet. § 14. Han bør påse, at de medikamenter, som sælges af privilegerede materialister, droguister og laboranter, have den behørig beskaffenhed og tilberedning. Den kinabark, som købmænd en gros måtte falholde i pulverform, såvelsom de i handel en gros muligt forekommende havarede eller på anden måde beskadigede medicamina, bør han ligeledes syne, og skriftligen meddele sin erklæring om det synedes beskaffenhed. § 15. Al handel med medikamenter, arkana, brokbbånd eller andre bandager, som foretages af uberettigede personer, bør han foranstalte påtalt. § 16. Over de ved kancelliets cirkulærskrivelser af 24. Dec. 1802 og 9. Dec. 1806 befalede beretninger om dødfødte børn, bør stadsfysikus årligen tilstille biskoppen over Sjællands stift en generalanmeldelse, affattet i skematisk form, således som foreskrevet, og iagttages tillige, hvad der af det førstnævnte cirkulærskrivelsers indhold iøvrigt vedkommer ham. I analogi med kancelliets cirkulærskrivelse af 20. Decbr. 1803 bør han fremdeles forfatte, og til sundhedskollegiet indsende den i bemeldte cirkulære befalede indberetning, til hvilken ende han er berettiget til hos vedkommende at søge de muligt nøjagtige og fuldstændige efterretninger. Det påligger ham og at meddele vedkommende ret, på deres forlangende, de i anmeldelserne om dødfødte grundede spørgsmål, når der i den anledning optages undersøgelsesforhører, samt desuden personligen at møde ved disse forhører, når hans nærværelse derved eragtes fornøden, uden at han derfor tilkommer nogen godtgørelse. § 17. I direktionen for Københavns fattigvæsen er han på embedsvegne medlem, og skal han deri varetage de forretninger, hvilke efter den allernådigst approberede plan påligger ham. § 18. I gjordemoderkomiteen tager han plads, for, i forening med dens øvrige lemmer, at eksaminere gjordemødre og sørge for, at staden forsynes med et tilstrækkeligt antal af samme. Desuden bør han påse, at ingen uberettiget udøver fødselshjælp. § 19. I karantænekommissionen har han ligeledes sæde, for at kunne have desto bedre lejlighed til at afværge smitsomme syger. I denne egenskab påligger det ham især at foretage de fornødne undersøgelser på skibe, og overhovedet rette sig efter anordningerne om karantænevæsenet. De forretninger, hvortil han af øvrigheden eller retten rekvireres, bør han foretage ex officio, og uden derfor at nyde nogen betaling; dog undtages herfra de forretninger, hvilke påligger ham som medlem af karantænekom-

missionen; thi for disse må han oppebære den betaling, som af direktionen for karantæneforanstaltningerne fastsættes. For undersøgelse af havarerede varer, attesters meddelelse, og overhovedet for alle legale forretninger, som angår private personer, er han berettiget til at fordrø betaling i analogi med, hvad der er fastsat i sportelreglementet for notarius publicus i København. § 20. Stadsfysikus må, endog i embedsforretninger, ikke være fraværende fra staden over 24 timer, uden at drage omsorg for, at der på hans bopæl er nogen til stede, som kan give fuldkommen besked om, til hvem man under sådanne omstændigheder kan henvende sig. Til fraværelse fra staden på længere tid bør han ansøge tilladelse hos kancelliet. I sådant tilfælde, som og når sygdom hindrer ham fra at varetage sit embede, vil en af ham for sundhedskollegiet foreslået og fra samme til kancelliet indstillet medicinsk og kirurgisk embedsmand blive konstitueret som stadsfysikus.

Medens Lund var stadsfysikus, blev der taget flere ny bestemmelser, som vedkom stadsfysikatet og her kort skal nævnes i kronologisk rækkefølge: Opsigt med forholdsregler over for de af gale hunde bidte mennesker og kreaturer; bestemt honorar for legale forretninger, der angik private personer; påbud til jordemødre om inden 6 timer at give stadsfysikus meddelelse om dødfødsler, for at det kunde afgøres, om der var foretaget ordentlige oplivningsforsøg; påbud om, at stadsfysikus skulde overvære barberamtets eksamination af udlærte lærlinge; tilsyn med dødsattesters ugentlige indlevering og deres statistiske bearbejdelse. Desuden udstedelse af en stor mængde helbredsattester, for hvilke Lund forgæves søgte at få godtgørelse.

Det var da rimeligt, at Lund med det stigende arbejde ønskede en større gage, som han dog forgæves søgte om i 1812 og 1815. I en ny ansøgning 3. Sept. 1818 påviser han, hvor meget forretningerne er tiltagne, uden at indtægterne er stegne videre; dog anslår han sine indtægter (foruden den bestemte gage, som han angiver til 750 rdl.) til at have været 650 rdl. dansk kurant i 1813, 250 rdl. navneværdi i 1814, 165 rdl. n. v. i 1815, 140 rdl. n. v. i 1816, 230 rdl. n. v. i 1817, 180 rdl. n. v. i 1818; men ved kursens nedsættelse fra 375 til 250 er disse indkomster, som er bestemte i sølvværdi, nedsatte til 2 tredjedele. Sundhedskollegiet anbefalede ansøg-

ningen, men de 32 mænds forsamling modsatte sig en forhøjelse på grund af de ret rigelige ekstraindtægter og stadens kasses slette tilstand, og magistraten sluttede sig hertil med tilføjelse af, at gagen i virkeligheden kun var 550 rdl., men at der alligevel stadigt var udbetalt Lund det personlige tillæg af 200 rdl., som var tilstået Scheel, hvilket i 1810, 1811 og 1812 havde givet anledning til udsættelser fra kancelliets side ved revisionen. Magistraten udtaler sin fulde tilfredshed med Lund's hurtighed og nøjagtighed og anbefaler ham til vedblivende at beholde 750 rdl. årlig af stadens kasse og mulig en forbedring af hans indtægter uden for stadens kasse.

Den kgl. resolution 8. Dec. 1818 kom da også til at gå ud på, at der tilstodes Lund et tillæg af 200 rdl., således at han i alt oppebærer 750 rdl. af stadens kasse, og at dette tillæg beregnes ham fra hans embedstiltrædelse, og at han derfor fritages for at tilbagebetale noget af den allerede i den forløbne tid oppebårne fulde sum af 750 rdl. Så nær var Lund ved at være bleven 200 rdl. fattigere, i stedet for at få gageforhøjelse.

Det er rimeligvis en følge af de dårlige gageforhold og det stadigt voksende antal af ny pligter og hverv, der blev lagte på stadsfysikatet, at der under Lund's fysikat gjordes et forsøg på at lette ham arbejdet ved at give ham en fast ansat medhjælper, et forsøg, der ligesom det med den lægekyndige borgemester i 1801 atter hurtigt blev opgivet.

I 1823—24 herskede der efter mange års forløb atter en stærk koppeepidemi i København, hvorfor der blev nedsat en særlig kommission til dens bekæmpelse, og denne foreslog i Dec. 1825, at der skulde ansættes en fast læge, der under epidemier kunde gå i karantæne med de syge og uden for disse assistere stadsfysikus. Forslaget anbefalede af sundhedskollegiet 21. Jan. 1826, men fandt først sin afgørelse 10. Nov. 1826, da reservemedikus Nikolai Christian Møhl fik bestalling som adjunkt ved stadsfysikatet med en gage af 400 rdl. Da Møhl 6. Juni 1829 blev lektor ved universitetet, søgte han om at måtte beholde adjunktposten, men 22. Sept. 1829 resolveredes, at adjunktposten ikke måtte forenes med noget andet embede, og posten blev derfor opslået vakant i Okt. 1829.

Den søgtes af J. L. Drejer, S. M. Trier, H. K. Marcher, P. C. E. E. Rafn og Børge Anton Hoppe, der fik bestalling 13. Jan. 1830.

Straks efter Lund's død 15. Febr. 1832 indgik sundhedskollegiet med følgende ret mærkelige forestilling 2. Marts 1832, altså inden der endnu var udnævnt en ny stadsfysikus:

„Ligesom det hidtil ikke har været nogen regel, at stadsfysikus i København skal være medlem af sundhedskollegiet, endskønt denne embedsmand til visse tider har tillige haft en sådan post, således må man efter overvejelse af de omstændigheder, der tale for og mod, at samme embedsmand er medlem af kollegiet, være af den formening, at han rettest ikke bør være det. Det antages nemlig [ikke] alene, at stadsfysikus, som sådan, er sundhedskollegiet subordineret, men og desuden, at det ikke er ganske passeligt, at han deltager i eller er til stede ved alle kollegiets deliberationer, der undertiden angå sager, som enten umiddelbart vedrøre hans egne pligter og forhold, eller hvis udfald umiddelbart kunde have indflydelse på ham eller hans stilling. Derimod var det efter vor formening godt, at kollegiet kunde tilkalde stadsfysikus som assessor — lig assessores pharmaciae i farmaceutiske anliggender — i de tilfælde, hvor det måtte anses nyttigt til forekommende sagers hurtige og hensigtssvarende omhandling og afgørelse.“

Kollegiet indstiller derefter, at dr. med. Carl Otto bliver medlem af kollegiet, og at dette kan tilkalde stadsfysikus som assessor, og ender sin forestilling således:

„For øvrigt undlade vi ikke at berøre, at uagtet vi ifølge det foranførte antage, at stadsfysikus i København almindeligvis ikke bør deltage i alle sundhedskollegiets forretninger som dets lægekyndige tilforordnede, vi dog tillige indse, at bemeldte embede til en eller anden tid kan være beklædt af en mand, hvis særdeles erfaring, kundskaber og øvrige egenskaber gør det så ønskeligt at have ham til medlem af kollegiet, at dette måtte holde det for sin pligt dertil at foreslå ham uden hensyn til, hvad som ellers under andre omstændigheder findes at være derimod.“

I overensstemmelse hermed resolveredes 24. April 1832, at sundhedskollegiet, når stadsfysikus i København ikke er medlem af samme, skal være bemyndiget til at tilkalde ham som assessor i kollegiet, når det finder det gavnligt og passende.

Kort efter Lunds' død forespurgte kancelliet, på foranledning af magistraten, sundhedskollegiet, om ikke adjunktposten kunde

nedlægges til lettelse for stadens kasse, når den ny stadsfysikus fik et tillæg af 200 rdl.; kollegiet frarådede det, men da B. A. Hoppe, der havde søgt stadsfysikatet sammen med H. Fangel, fik bestalling 3. Aug. 1832, kom denne til at lyde således:

„Vi ville allernådigst have dr. med. og hidtilværende adjunkt ved stadsfysikatet i København Børge Hoppe beskikket til stadsfysikus og derhos have ham som fast gage tillagt 950 rdl. sølv årligt af stadens kasse, imod at han ved den for ham udfærdigende bestalling tilpligtes at holde en til medicinsk praksis berettiget amanuensis, der kan assistere ham ved fysikatforretningerne; og bifalde vi derhos allernådigst, at adjunktposten ved bemeldte stadsfysikat må indgå og den hertil henlagte gage, for så vidt den ikke anvendes til gageforbedringen for stadsfysikus, således inddrages.“

På den måde tjente stadens kasse 200 rdl., uden at stadsfysikus vistnok blev rigere; thi at han har holdt en amanuensis som påbudt, er vel sandsynligt; noget sikkert har ikke kunnet oplyses herom, og pladsen havde vel også en helt privat karakter.

Hvor vidt sundhedskollegiets udtalelse om, at det ikke altid var heldigt, at stadsfysikus havde sæde i kollegiet, hvilket (med et par års afbrydelse) havde været tilfældet siden dets oprettelse 1803, har været rettet imod den døde Lund eller haft sigte på hans forventede efterfølger Hoppe, er ikke godt at afgøre. Sikkert er det kun, at Hoppe, trods adskillige vakancer i kollegiet, først blev medlem af dette 12. Juli 1843.

Af ny bestemmelser vedrørende stadsfysikatet kom der under Hoppe kun få; det blev pålagt stadsfysikus at modtage og statistisk bearbejde de lister, som lægerne nu skulde indlevere over revaccinerede og behandlede koppepatienter, og desuden at påse, at de praktiserende læger i København afgav periodiske beretninger om den epidemiske status i hovedstaden.

Det faldt i Hoppe's lod som hovedstadens sidste stadsfysikus at skulle tage kampen op med en smitsot, hvis voldsomhed byen ikke havde oplevet siden pesten 1711: koleraepidemien 1853. Allerede to år inden dens udbrud blev den i 1843 op hævede overordentlige sundhedskommission ved kgl. resolution af 4. Febr. 1851 atter oprettet med Hoppe og prof. med. O.

Bang som lægekyndige medlemmer, og desuden blev 12. Marts 1851 en særlig kommission oprettet, i hvilken Hoppe og dr. med. E. Hornemann fik sæde; kommissionerne afværgede ikke faren, og den overordentlige kommissions virksomhed blev senere udsat for stærk kritik.

Få år efter, ved lov 4. Marts 1857 om bestyrelsen af Københavns kommunale anliggender, blev disse helt forandrede og stadsfysikatet som kgl. embede nedlagt. Sundheds- og renlighedspolitiet blev henlagte under magistraten, og ifølge § 11 skulde der ansættes en stadslæge. Loven selv skulde træde i kraft 1. Jan. 1858, og 30. Dec. 1857 blev der derfor udstedt en vedtægt, ifølge hvis § 3 sundhedsvæsenet og den offentlige renlighed blev henlagte under magistratens fjerde afdeling, medens § 9 lyder således: „For stadslægen bliver instruktion for stadsfysikus 23. Marts 1813 og senere bestemmelser om denne embedsmands forretninger indtil videre gældende. Han overtager således også det stadsfysikus hidtil påliggende tilsyn med de hidtil under fattigvæsenet hørende hospitaler og indretninger, ligesom han i det hele har at være magistraten til medhjælp i alle spørgsmål, der vedkommer den offentlige sundhedspleje.“

Siden da er der gået over 50 år, men endnu har den snart 100årige instruks gyldighed.

